

Tiyatro Tarihi Bahisleri

Türk Tiyatrosu

75 inci yıldönümü vesilesiyle

Bütün temaşa nevilerimizin başlangıçlarının eskiliği veya yeniliği bahislerini bir tarafa bırakırsak; hele tiyatronun, bugün bu kelimedenden anladığımız, gördüğümüz ve bildiğimiz şekilde tiyatronun ancak Tanzimattanberi yurdumuza girdiğini düşünürsek tiyatromuza başlangıç olarak seçeceğimiz tarihin Türkçe olarak oynanan her hangi bir eserin değil, Türkçe oynanan ilk telif eserin tarihi olması lâzımgeldiğine hükmetmemiz icabeder. Türk tiyatrosunun ancak Türk telif eserleriyle kurulabileceğine şüphe yoktur.

Geçen mevsim «Türk Tiyatrosu Tarihi Matineleri» vesilesiyle temsil-lerden evvel verdiğim izahatta bilhassa bu nokta üzerinde durmuş ve bu hakikati bütün belâgatiyle meydana çıkarmaya çalışmışım. Kısaca hatırlatayım.

1867 senesi Nisanında Gedikpaşada, bugün Azak sinemasının bulunduğu yerde Güllü Agop «Osmanlı Tiyatrosu» nu tesis etmiş ve Türkçe olarak bazı tercüme piyesler temsil ettirmeye başlamıştı.

O zaman çıkmakta olan «Ruzname-i Ceride-i Havadis» gazetesini bu mesut hâdiseyi şu satırlarla ilân etmektedir: «Tiyatro tâbir olunan oyun nice zamandanberi yabancı dillerle icra edilmekte, o lisanlardan anlıyanlar zevk almada, anlamıyanlar ise yalnız oyuncuların hareketlerini seyretmekte ve oyundan bir mâna çıkaramıyarak vakit zayi eylemekte idiler. Bu mahzura çare olarak lûtf ve himmet erbabından Keork Efendi-zade Karabet Efendinin tercüme etmiş olduğu «Sezar Borciya» oyunu, bu kurban bayramının ikinci gecesini Gedikpaşada Osmanlı Tiyatrosunda temsil edileceğinden maarifperver zevatin teşrifini rica ederiz.»

Bu ilk temsillerin çok rağbet gördüğüne bir çok deliller vardır. Bunların başında bir sirkten bozma olan bu tiyatronun derhal ihtiyaca kifayet etmemeye başlaması yüzünden kısmen yıkılarak, bir kaç ay zarfında yenilendiğini gösterebiliriz.

Yeni yapılan Gedikpaşa Osmanlı Tiyatrosu tam ilân edildiği 2 Kânunuevvel 1867 gecesini açıldı. Ve o gece seyirciler Türk tiyatrosunun, ilk telif eserini, Âli Beyin «Geveze berber» adlı piyesini alkışladılar. Bu suretle de hakikî Türk tiyatrosu kurulmuş oldu.

Güllü Agop bu tiyatroyu kurarken zamanının bütün müelliflerine müracaat etmiş ve Âli Bey başta olmak üzere bir çok kalem sahipleri de bu davete icabet etmişlerdi. Namık Kemal de bunlardan biriydi.

Âli Bey Gedikpaşa tiyatrosuna yalnız eser vermekle kalmadı. Güllü Agop'a bilfiil yardımla bu piyeslerin bozuk bir şiveyle temsil edilmelerinin önüne geçmeye çalıştı. Bu gaye ile aktörlere ve aktrislerlere telâffuz dersi bile vermeye başladı. İlk telif piyesi yazdı. Ve bizim ilk tiyatro müellifimiz olmak şerefini kazandı.

Belki Gedikpaşa tiyatrosundan evvel de Türkçe temsiller verilmiş olduğunu ötede beride okuyanlar vardır. Burada bu teşebbüsleri sükûtle geçirmemin sebeplerini izah edeyim.

Filhakika Güllü Agop'tan evvel de Türkçe temsiller verilmişse de bence onları bir başlangıç olarak almak mümkün değildir. Çünkü meselâ Dolmabahçe tiyatrosunda da Türkçe bir temsil verilmiştir. Fakat bugün, oynanan oyunun ismini bile öğrenmek mümkün olmuyor.

Naum tiyatrosunda da Abdülhamidin huzuriyle bir defaya mahsus olarak «Don Gregoryo» adlı bir piyes temsil edilmiştir. Belki böyle arkası gelmiyen daha başka teşebbüsler de vardır. Bunlardan ne çıkar? Çünkü bütün bunlar bir tiyatronun kurulduğuna delil olamaz.

İşte bu sebepledir ki ben Türkçe temsiller veren ve bu imkânı bulmak için on sene müddet suflörle oyun oynamak imtiyazını alan ve 2 Kânunuevvel 1867 de ilk telif eseri temsil ettirerek Türk tiyatrosunu kurmaya muvaffak olan Güllü Agopla ilk telif piyesimizi yazan Âli Beyin ismini tiyatro tarihimizin başına geçirmenin bir vazife, hattâ bir borç olduğu kanaatindeyim.

Âli Bey 1844 te İstanbulda doğmuştur. Kapı kâhyalarından Yusuf Cemil Efendinin oğludur. Küçük yaşta Fransızca öğrenerek Babıâli

tercüme odasına devamdan sonra karantina başkâtibi oldu. 1293 muharebesi esnasında Varna mutasarrıfı idi. İstanbul'a avdetinde Düyunu umumiye müfettişliğiyle Bağdada gitti. Orada belediye reisliği de yaptı. Bilâhare Mamuretülâziz ve Trabzon valiliklerinde bulundu. İnfisalinden sonra Düyunu umumiye direktörlüğüne tâyin edildi. 1898 tarihinde öldü.

Âli Beyin «Geveze berber» den başka «Kokona yatıyor» ve «Misafir-i istiskal» adlı iki piyesi daha vardır. Hepsinin üzerinde ismi yerine, her nedense, «Bir zat tarafından tertip olunduğu» yazılıdır. Âli Beyin, ismi üstünde, neşrettiği iki piyes daha vardır ki bunların ilki Trabzonda basılmış olan «Gavominar ve Şürekâsı» ile Molière'in «Les Fourberie de Scapin» adlı eserinden adapte edilmiş olan «Âyar Hamza» dır. Âli Beyin «Çıngırak» adlı bir eserin ismini duydum. Fakat bulamadım. «Letafet» adlı bir operet yazdığını da biliyorum.

Türk tiyatrosunun ilk müellifi hakkında bu kısa malûmattan sonra biraz da, yine bu gayenin tahakkukunu mümkün kılan, Güllü Agop'tan bahsedeyim:

Güllü Agop ,asıl adıyle Agop Vartovyan 1830 da Beşiktaşta doğdu. Kısa bir tahsilden sonra nakkaşlık yapmaya başladı. Fakat tiyatroya karşı duyduğu derin hevesi yenemiyerek bir müddet aktörlük etti. Bilâhare bir kumpanya teşkil etti. Ermenice ve Türkçe temsiller vermeğe başladı.

Tiyatromuzun kuruluşuna zamanın bütün eli kalem tutanları can ve gönülden yardım ettiler. Derhal telif eserler yazmaya başladılar.

Şinasi «Şair evlenmesi» adlı eseriyle bu çağırı açmıştı. Ali Haydar Bey tiyatromuza ilk manzum eserler verdi. Ahmet Vefik Paşa tiyatromuzu klâsiklere meylettirdi. Aslı kadar kuvvetli olan Moliere tercümeleleriyle tiyatro tarihimizin en şerefli mevkilerinden birini kazandı. Âli Bey temsil edilen ilk telif eseri yazdı. Hâmit tiyatromuzun bu devresine üç mensur eserle yardım etti. «Tiyatro temaşasından aldığı lezzeti herşeye tercih ettiğini» söyleyen Ahmet Mithat derhal üç piyes kaleme aldı. Ebüzziya Tevfik Bey bu kafileye katıldı. Recai Zade Ekrem de iki eser vücuda getirdi. Daha bir çok telif eser neşrolundu.

Tiyatromuzun kuruluşuna yardım için bütün gayretleriyle çalışan bu müellifler hep memleket dâvalarını ön safa aldılar. Eserlerini içtimai bünyemizin o zamanki sakatlıklarını ortaya koyarak tedavi çarelerini aramak, bulmak lüzumunu hissedererek yazdılar. Velhasıl kurulan Türk tiyatrosuna Türk telif eserler vermek için en tecrübeli kalem sahiplerinden en tecrübesizlerine varıncaya kadar bütün müellifler çalıştılar. Uğraştılar, muvaffak oldular.

Bugün ne yazık ki bir tiyatromuz var diyebildiğimiz halde «Türk Tiyatrosu» nu var edecek telif eserlerimiz yok. Şahısları Türk olan, içinde bize has düşünceler bulunan, Türk mevzulu piyeslerimiz yok. Halbuki bir Türk tiyatrosunu tamamiyle kurmak için böyle eserlere kat'i ihtiyacımız var.

Melhuz bir itiraza bir daha cevap vereyim: «Evet tiyatro bütün güzel sanatlar gibi milletler arası bir sanattır. Fakat buna rağmen bütün hususiyetleriyle bir İngiliz, bir Fransız, bir Rus, bir Alman, bir İtalyan, bir İskandinav tiyatrosu vardır. Bu cinslerden olarak sahnemizde bir çok piyes seyrettik. Bugün eskileri bir tarafa bırakırsak «Türk tiyatrosu» nu temsil edecek hangi piyesi seçebiliriz?

Tekrar edeyim, gaye bir Türk tiyatrosunun kurulması olduğuna göre bunu, biz milletler arası eserleri taklit ederek değil, ancak kendimizi ve muhitimizi örnek tutarak yazacağımız eserleler tahakkuk ettirebiliriz.

Hauptmann'ın bilmem kaçınca yıl dönümünü tesit ederken, kendi tiyatromuzun yetmiş beşinci yıl dönümünü de her hangi bir şekilde armadan geçirmeyi unutmuyarak tahakkuk ettirebiliriz.

Selim Nüzhet Gerçek

